

Joanna Skibska

Różne wymiary integracji dziecka z wieloraką niepełnosprawnością w szkole masowej

Niepełnosprawność jest różnie definiowana, w zależności od przekonań, postaw, orientacji kulturowej oraz dyscypliny naukowej. Jedne definicje koncentrują się na typowych cechach dla danej grupy ludzi, inne odnoszą się do niepełnosprawności, uwzględniając podejście socjologiczne.

Definicje pojęcia niepełnosprawność zmieniają się tak samo jak opinie na temat tego, czy niepełnosprawność zawsze musi upośledzać zdolność człowieka do uczestniczenia w głównym nurcie życia społecznego. Niektóre koncepcje utrzymują, że niepełnosprawności zniknęłyby, gdyby społeczeństwo było inaczej zorganizowane (Smith 2008, s. 34).

Niepełnosprawność wieloraka to kombinacja ograniczeń o różnym nasileniu, przejawiających się trudnościami w opanowaniu umiejętności m.in. poznawczych, komunikacyjnych i społecznych.

Weź dziecko – żywą osobę, posiadającą uczucia, potrzeby i nadzieje. Dodaj podwójną porcję ADHD, szczyptę zespołu Tourette'a i łyżeczkę dysgrafii. Lekko zamieszaj. Otrzymasz jedną z możliwych kombinacji zaburzeń, z którymi muszą się zmagać dzieci, [...] (Kutscher 2007, s. 15).

Zaburzenia grupujące się w różne układy i wchodzące w skład zaburzeń łączonych to m.in.: ADHD, trudności w nauce, zaburzenia ze spektrum autyzmu, zaburzenia integracji sensorycznej, zaburzenia lękowe i obsesyjno-kompulsywne, zespół Tourette'a, zaburzenia dwubiegunowe oraz zaburzenia przetwarzania bodźców słuchowych (Kutscher 2007).

Proces wspólnego uczenia się dzieci sprawnych i niepełnosprawnych jest określany jako integracja.

Od strony niepełnosprawnego integracja polega na kontakcie z otaczającą go rzeczywistością, której może i powinien stawać się istotną częścią, od strony zaś otoczenia – integracja polega na wejściu w pojmowanie i przeżywanie świata przez niepełnosprawnego. Jest poszukiwaniem dostępnych środków, aby móc kształcić się z innymi i organizować siły zgodnie z własnymi potrzebami w celu realizacji pomysłu na życie (Kochanowska 2008, s. 54).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kutscher 2007, s. 15–16

Schemat 1. Zaburzenia tworzące układy i wchodzące w skład zaburzeń łączonych

Terminem, który w pedagogice specjalnej traktowany jest jako synonim kształcenia integracyjnego jest włączanie – inkluzja. Odnosi się on do dzieci z różnymi deficytami rozwojowymi i polega na wyrównaniu ich szans (za Siporski 2008, s. 25).

M. Bowen i J. Thamsom (2000, s. 67) wyróżniają trzy formy integracji:

- *społeczną* dotyczącą spotkań koleżeńskich oraz wspólnego spędzania czasu wolnego;
- *przestrzenną* odnoszącą się do nauczania dziecka niepełnosprawnego w klasach szkoły masowej;
- *funkcjonalną* obejmującą integrację uczniów niepełnosprawnych w czasie normalnych lekcji w klasach szkoły masowej.

M. Zalewska-Bujak (2009, s. 80–81) przedstawia *model kaskadowy integracji* obejmujący:

- *integrację fizyczną* polegającą na tym, że dziecko niepełnosprawne funkcjonuje w grupie, realizując inne działania niż jego pełnosprawni koledzy;

- *integrację funkcjonalną* dotyczącą tego, że dzieci pełno- i niepełnosprawne podejmują wspólne działania; integracja ta przybiera dwie formy:
 - *niższego stopnia* – odnosi się do podejmowania przez dziecko niepełnosprawne takiej samej aktywności, jak dziecko pełnosprawne, realizując inny program;
 - *wyższego stopnia* – dotycząca realizacji tego samego programu oraz podejmowania tej samej aktywności przez dziecko pełno- i niepełnosprawne;
- *integrację społeczną* – mówimy o niej w odniesieniu do osoby niepełnosprawnej, która spostrzega siebie oraz jest spostrzegana jako pełnoprawny członek grupy, związany z nią emocjonalnie oraz pełniący w niej określone role i podejmujący decyzje.

O pełnej integracji dzieci z niepełnosprawnością wieloraką w szkole masowej, rozpatrywanej wieloaspektowo, możemy mówić gdy zostaną spełnione pewne warunki dotyczące modyfikacji i przygotowania przestrzeni szkolnej (tab. 1) na przyjęcie dziecka z dysfunkcjami.

Tab. 1. Elementy przestrzeni szkolnej warunkujące prawidłowe funkcjonowanie i rozwój dziecka z niepełnosprawnością wieloraką w szkole masowej

ELEMENTY PRZESTRZENI SZKOLNEJ	CHARAKTERYSTYKA
NAUCZYCIEL	przygotowanie nauczycieli (w tym także nauczycieli przedmiotów) do udziału dzieciom specjalistycznej pomocy w pracy dydaktyczno-wychowawczej, czyli wyposażenie nauczycieli w taką wiedzę, która pozwoli im w prawidłowy sposób zorganizować proces kształcenia z jednoczesnym uwzględnieniem potrzeb i możliwości dziecka z wieloraką niepełnosprawnością; zapewnienie nauczycielowi, pracującemu z dzieckiem niepełnosprawnym, korzystania z pomocy specjalistów, np.: pedagoga specjalnego, psychologa, logopedy, neurologopedy; uwzględnianie w pracy z dzieckiem niepełnosprawnym opinii rodziców (opiekunów), poradni pedagogiczno-psychologicznej oraz zespołu specjalistów pracujących z dzieckiem; dostosowanie szeroko pojętych wymagań, metod, form, sposobu ocenienia oraz motywowania do indywidualnych predyspozycji dziecka z wieloraką niepełnosprawnością;
SPOŁECZNOŚĆ UCZNIOWSKA	kształtowanie w uczniach właściwych postaw akceptacji wobec drugiej osoby bez względu na jej cechy psychofizyczne, z uwzględnieniem współdziałania oraz niesienia pomocy; przygotowywanie społeczności szkolnej na właściwe przyjęcie i traktowanie uczniów niepełnosprawnych, np.: poprzez organizowanie spotkań z wolontariuszami, terapeutami pracującymi z osobami niepełnosprawnymi;
UCZNIOWIE NIEPEŁNOSPRAWNI	przygotowywanie dziecka niepełnosprawnego do przekroczenia progu szkoły; usprawnianie i udział dziecka w zajęciach mających wesprzeć jego rozwój i usprawnianie zaburzonych funkcji w celu osiągnięcia najwyższego (na miarę indywidualnych możliwości i predyspozycji) poziomu rozwoju;
SPECJALIŚCI	zatrudnienie w placówce specjalistów, np.: psychologa, pedagoga, terapeutów, pedagoga specjalnego, logopedy lub neurologopedy, posiadających kwalifikacje zawodowe i doświadczenie w pracy z dzieckiem niepełnosprawnym;

ELEMENTY PRZESTRZENI SZKOLNEJ	CHARAKTERYSTYKA
WYPOSAŻENIE SAL	wyposażenie sal lekcyjnych w materiały i pomoce ułatwiające percepcję i przyswojenie materiału dydaktycznego przez dziecko niepełnosprawne; prowadzenie specjalistycznych zajęć w dostosowanych i przygotowanych pomieszczeniach sprzyjających pracy terapeutycznej z dzieckiem; dostosowanie wyposażenia sal do potrzeb dzieci niepełnosprawnych; dogodne zorganizowanie przestrzeni sali lekcyjnej w celu ułatwienia funkcjonowania dziecka niepełnosprawnego;
DOSTOSOWANIE SZKOŁY	opracowanie i realizacja programu wstępnej adaptacji dziecka niepełnosprawnego do nowych warunków szkolnych, którą można przeprowadzić – pod koniec roku szkolnego poprzedzającego przyście dziecka niepełnosprawnego do szkoły, przy współudziale rodziców (opiekunów) oraz nauczyciela (wychowawcy), który będzie pracował z dzieckiem; organizowanie na terenie placówki sal do prowadzenia zajęć terapeutycznych np.: sali doświadczenia świata lub sali do integracji sensorycznej; dostosowanie architektury budynku szkoły do potrzeb dziecka niepełnosprawnego poprzez np.: budowę podjazdów, montaż wind przyschodowych lub schodolazów;
WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI	to istotny warunek zapewnienia dziecku niepełnosprawnemu prawidłowego rozwoju oraz opieki w warunkach szkolnych; zapewnienie rodzicom (opiekunom) wsparcia w sprawowaniu opieki oraz współuczestnictwa w działaniach terapeutycznych;
WSPÓŁPRACA Z ŚRODOWISKIEM LOKALNYM	stanowi szansę na wzajemne poznanie, np.: poprzez organizowanie i udział w imprezach okolicznościowych – Dnia Rodziny, przedstawień teatralnych; daje możliwość bezpośredniego kontaktu i uczestnictwa dziecka niepełnosprawnego w życiu społeczności lokalnej; sprzyja tworzeniu więzi pomiędzy członkami społeczności lokalnej – dziećmi pełno- i niepełnosprawnymi oraz ich rodzicami, opartych na kształtowaniu wzajemnego szacunku i akceptacji;

Źródło: opracowanie własne

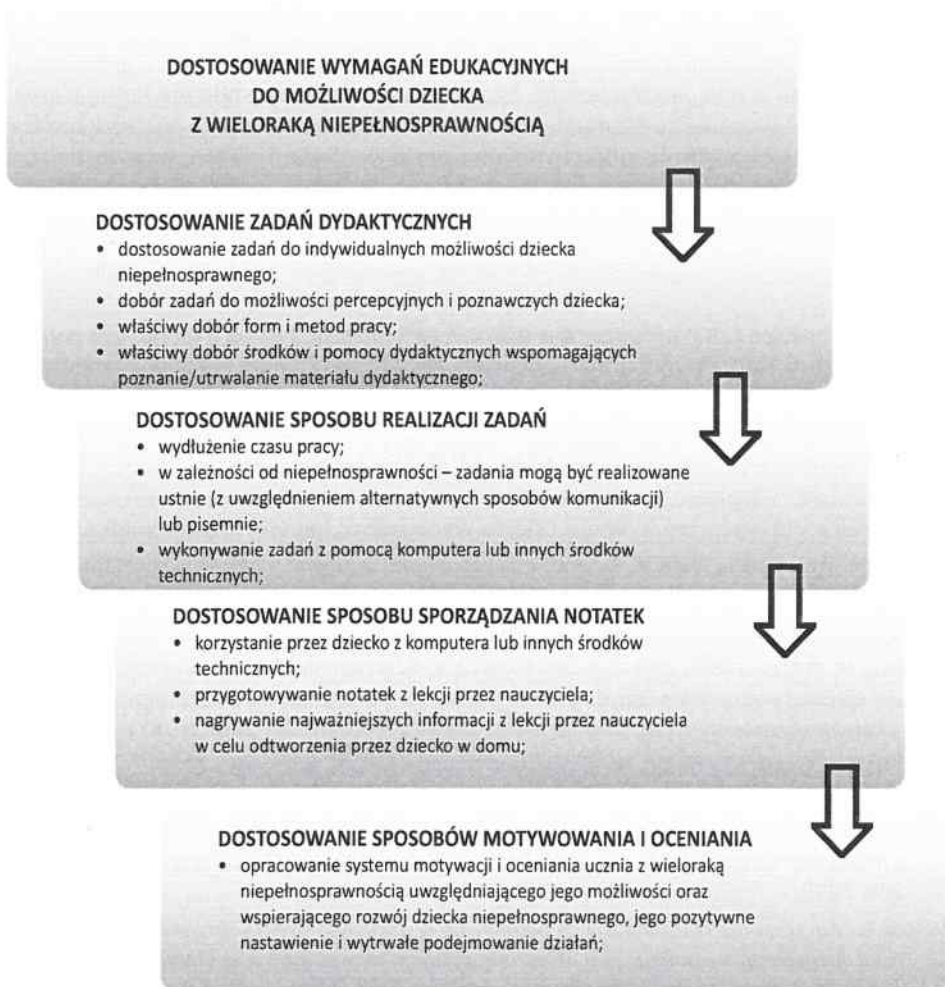
Włączanie dziecka z wieloraką niepełnosprawnością w proces powszechnej edukacji wymaga:

- znacznego nakładu środków finansowych;
- odpowiedniego przygotowania placówki oświatowej z uwzględnieniem jej pracowników (np. obsługi i pracowników administracji) oraz nauczycieli do pracy z uczniem z niepełnosprawnością złożoną;
- wsparcia i współpracy zespołu specjalistów, którzy wspólnie z nauczycielami (edukacji wczesnoszkolnej oraz przedmiotu) zapewnią dziecku z niepełnosprawnością wieloraką wszechstronny rozwój uwarunkowany jego indywidualnymi potrzebami i możliwościami;
- nastawienia na dziecko wszystkich zainteresowanych stron – placówki oświatowej i jej pracowników oraz rodziców (opiekunów).

Chcąc zagwarantować dziecku niepełnosprawnemu maksymalny rozwój, musimy od samego początku sprecyzować cele końcowe – co zamierzamy osiągnąć w wyniku procesu kształcenia.

Wizja ta mieści się w sferze poszukiwań odpowiedzi na pytanie o tożsamość osoby niepełnosprawnej. [...] myślimy o stwarzaniu takich struktur życia społecznego, w którym każda osoba będzie miała swoje miejsce (Wolska 2008, s. 89).

Należy także pamiętać o dostosowaniu wymagań edukacyjnych (schemat 2) do możliwości dziecka z niepełnosprawnością złożoną.

Źródło: opracowanie własne

Schemat 2. Wymagania edukacyjne dostosowane do możliwości dziecka z wieloraką niepełnosprawnością

Pamiętajmy o tym, że osoby pełno- i niepełnosprawne łączą wspólne cechy będące fundamentem ich osobowości.

Bez względu na rodzaj niepełnosprawności osoby nią dotknięte mają te same potrzeby osiągnięcia określonych celów [...], życia w grupie, względnej niezależności w życiu

codziennym i pracy, uznania za pracę, założenia rodziny, osiągnięć społecznych. Nie-sprawność może w pewnym stopniu modyfikować sposoby zaspakajania tych potrzeb, ale nigdy nie może ich jednostki pozbawić [...] Każde dziecko pomimo niesprawności [...] pragnie być tak jak inne dzieci kochane i akceptowane, pragnie odnosić w szkole sukcesy, [...] móc aktywnie uczestniczyć w tych wszystkich zabawach i zajęciach, w których uczestniczą jego pełnosprawni koledzy. [...] Można więc powiedzieć, że to, co głęboko ludzkie, stanowiące zręby naszej osobowości, jest wspólne dla wszystkich dzieci (Maciarz 1992, s. 14).

W związku z tym, ważne jest to, by niepełnosprawność stała się jedną z wielu cech, wtedy ważniejsze staną się umiejętności, dzięki którym jednostka będzie odnosić sukcesy i zostanie zaakceptowana przez społeczeństwo. Istotnym będzie opanowywanie zastępczych i nowych schematów funkcjonowania oraz rozwijanie umiejętności na miarę indywidualnych możliwości.

Literatura

- Bowen M., Thomson J., *Nie wystarczy tam tylko być*, [w:] *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach*, red. G. Fairbairn, S. Fairbairn, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 2000.
- Fairbairn G., Fairbairn S. (red.), *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 2000.
- Kochanowska E., *Integracja edukacyjna w ocenie rodziców*, [w:] *W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych*, red. A. Klinik, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Kutcher M., Attwood T., Wolff R., *Dziecko z zaburzeniami łącznymi*, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2007.
- Maciarz A., *Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej*, WSiP, Warszawa 1992.
- Majewicz P., *Proces rehabilitacji zorientowanej na zasoby osobowości czyli wykorzystanie źródeł ujemnej entropii w praktyce pedagogicznej*, [w:] *Zmaganie się z niepełnosprawnością – kolejne wyznaczniki*, red. J. Rottermund, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Smith D., *Pedagogika specjalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Siporski P., *Problemy integracji uczniów z zaburzeniami zachowania i zaburzeniami emocjonalnymi*, [w:] *Społeczne i edukacyjne uwarunkowania rozwoju oraz funkcjonowania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, red. Z. Gajdzica, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Wolska D., *Antycypacja ról społecznych pełnionych w dorosłym życiu przez młodzież z wieloraką niepełnosprawnością*, [w:] *W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych*, red. A. Klinik, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- Zalewska-Bujak M., *Stymulowanie rozwoju dziecka niepełnosprawnego we współczesnej edukacji*, [w:] *Zagadnienia funkcjonowania z ograniczoną sprawnością*, red. J. Rottermund, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

Different dimensions of the integration of a child with multiple disabilities in an ordinary school

Abstract

The article is devoted to the multidimensional problem of the integration of a child with multiple disabilities in the space of an ordinary school. It presents disorders that create the systems and the waterfall model of integration. The article characterizes elements of the school space which condition the proper functioning and development of a child with multiple disabilities in an ordinary school including: the teacher, student community, students, specialists, classroom equipment, school adaptation, co-operation with parents and the local environment. It also draws attention to the importance of specifying the final goals – what we want to achieve in the process of education to guarantee the maximal development of a disabled child and in what scope the educational requirements should be adjusted.